

УДК 351.74:343.9

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v1.2025.21>**Д. О. Бакулін**

адвокат, аспірант

Одеського державного університету внутрішніх справ

orcid.org/0009-0008-7284-3484

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ Й ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ СПІВРОБІТНИКАМИ ПОЛІЦІЇ

У статті розглядаються теоретико-правові та методологічні детермінанти регламентації й імплементації застосування вогнепальної зброї співробітниками поліції. Аналізується нормативно-правова база, що регулює порядок використання зброї правоохоронцями, а також методологічні підходи до оцінки її правомірності в межах доктрини верховенства права та дотримання прав людини. Особлива увага приділяється міжнародним стандартам, зокрема нормам Європейського суду з прав людини, рекомендаціям Організації Об'єднаних Націй та Ради Європи, які встановлюють чіткі критерії законності та пропорційності застосування сили правоохоронними органами.

Проаналізовано основні концептуальні підходи до регулювання використання вогнепальної зброї поліцією в демократичних правових системах. Досліджено еволюцію нормативного регулювання в Україні, починаючи з радянського періоду, перших законодавчих актів незалежної України, реформування міліції та створення Національної поліції України. Визначено ключові законодавчі проблеми, серед яких відсутність єдиної методики оцінки правомірності застосування зброї, недостатня деталізація законодавчих норм, неоднозначність судової практики та необхідність гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами.

Окрему увагу приділено питанням методології правозастосування. Визначено ключові підходи до імплементації міжнародних стандартів у національну правову систему, які передбачають не лише нормативне врегулювання, а й запровадження ефективних механізмів навчання та підготовки співробітників поліції. У статті розглянуто сучасні методи контролю за застосуванням зброї, включаючи використання боді-камер, незалежний моніторинг правозахисних організацій, судову практику та дисциплінарні механізми.

Автором обґрунтовано необхідність удосконалення нормативно-правової бази щодо застосування вогнепальної зброї співробітниками поліції в Україні, запровадження додаткових запобіжників для мінімізації випадків неправомірного використання сили, а також впровадження ефективних механізмів громадського контролю. Запропоновано напрями подальшого реформування, зокрема адаптацію законодавства до практики ЄСПЛ, вдосконалення механізмів оцінки правомірності застосування сили, забезпечення прозорості розслідувань випадків використання зброї та покращення підготовки поліцейських.

Ключові слова: вогнепальна зброя, поліція, правове регулювання використання зброї, табельна зброя поліцейського, застосування зброї, застосування сили, правоохоронні органи, міжнародні стандарти, судової практика.

Bakulin D.O. THEORETICAL, LEGAL AND METHODOLOGICAL DETERMINANTS OF REGULATION AND IMPLEMENTATION OF THE USE OF FIREARMS BY POLICE OFFICERS

The article examines the theoretical, legal and methodological determinants of regulation and implementation of the use of firearms by police officers. The author analyzes the legal framework governing the use of firearms by law enforcement officers, as well as methodological approaches to assessing its legality within the framework of the rule of law and human rights doctrine. Particular attention is paid to international standards, in particular, the norms of the European Court of Human Rights, recommendations of the United Nations and the Council of Europe, which establish clear criteria for the legality and proportionality of the use of force by law enforcement agencies.

The author analyzes the main conceptual approaches to the regulation of the use of firearms by the police in democratic legal systems. The author examines the evolution of regulatory framework in Ukraine, starting with the Soviet period, the first legislative acts of independent Ukraine, police reform and the establishment of the National Police of Ukraine. The author identifies key legislative problems, including the lack of a unified methodology for assessing the legality of the use of weapons, insufficient detail of legislative norms, ambiguity of judicial practice and the need to harmonize national legislation with international standards.

Special attention is paid to the issues of law enforcement methodology. The author identifies the key approaches to the implementation of international standards into the national legal system, which include not only regulatory regulation but also the introduction of effective mechanisms for education and training of police officers. The article examines modern methods of control over the use of weapons, including the use of body cameras, independent monitoring by human rights organizations, case law and disciplinary mechanisms.

The author substantiates the need to improve the regulatory framework for the use of firearms by police officers in Ukraine, to introduce additional safeguards to minimize the misuse of force, and to introduce effective mechanisms of public control. The author suggests areas for further reform, in particular, the adaptation of legislation to the ECHR case law, improvement of mechanisms for assessing the legality of the use of force, ensuring transparency of investigations into the use of weapons, and improving police training.

Key words: firearms, police, legal regulation of the use of weapons, police service weapon, use of weapons, use of force, law enforcement agencies, international standards, case law.

Постановка проблеми. Забезпечення громадської безпеки та правопорядку є ключовою функцією правоохоронних органів, зокрема Національної поліції України. Одним із найскладніших аспектів їхньої діяльності є застосування вогнепальної зброї, що має відбуватися у суворій відповідності до принципів необхідності, пропорційності та законності. Водночас, практика правозастосування свідчить про наявність значних проблем у регулюванні та імплементатії норм, що визначають порядок використання зброї співробітниками поліції. Попри існування національного законодавства, яке визначає підстави для застосування вогнепальної зброї, його правозастосування стикається з такими викликами, як відсутність єдиної методології оцінки правомірності використання сили, недостатня деталізація норм щодо пропорційності дій правоохоронців та неоднозначність судової практики. Це створює ризики як для громадян, права яких можуть бути порушені внаслідок надмірного застосування сили, так і для поліцейських, які можуть опинитися у правовій невизначеності щодо своїх дій. Крім того, важливим питанням залишається контроль за правомірністю застосування вогнепальної зброї, оскільки нинішня система відомчого нагляду та судового контролю не завжди забезпечує належну прозорість та об'єктивність у розслідуванні випадків використання сили. Відсутність належної підготовки співробітників поліції, включно з тактико-юридичними аспектами застосування зброї, також є критичним фактором, що впливає на ефективність та правомірність дій правоохоронців. Таким чином, проблема правового регулювання та імплементатії застосування вогнепальної зброї поліцією потребує комплексного наукового аналізу. Важливо не лише вдосконалити законодавчу базу, але й розробити ефективні методологічні механізми імплементатії міжнародних стандартів у національну практику, що сприятиме зміцненню правопорядку, підвищенню рівня правової визначеності та забезпеченню дотримання прав людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На загальнотеоретичному рівні окремі аспекти досліджуваної проблематики досліджувалися рядом вітчизняних науковців таких як: В.Авер'янов, О.Банчук-Петросова, А.Багряк, Ю.Битяк, С.Банах, В.Бевзенко, А.Денисова, С.Вітвіцький, С.Гончарук, І.Голосніченко, С.Гречанюк, В.Гаращук, Т.Дракохруст, А.Єлистратов,

О.Корнієнко, В.Пузирний, О.Сенаторова, В.Тулінов, К.Чишко, Х.Ярмакі та інші. Проте, не применшуючи здобутки поважних колег науковців, питання використання працівниками поліції вогнепальної зброї не втрачає своєї актуальності та потребує як додаткового наукового дослідження так і вдосконалення нормативно-правового регулювання.

Метою статті є комплексний аналіз теоретико-правових і методологічних засад регламентації та імплементатії норм, що визначають застосування вогнепальної зброї співробітниками поліції. У рамках дослідження передбачається виокремлення та оцінка ключових правових детермінант, що впливають на правове регулювання та практичне використання вогнепальної зброї поліцейськими в контексті міжнародних стандартів, національного законодавства та правозастосовної практики. Окрема увага приділяється дослідженню методологічних підходів до удосконалення правового механізму застосування вогнепальної зброї з метою забезпечення ефективності правоохоронної діяльності, дотримання принципу пропорційності та гарантування прав і свобод людини.

Виклад основного матеріалу. Застосування вогнепальної зброї працівниками поліції є складним і дискусійним питанням, що поєднує правові, етичні та соціальні аспекти. Воно впливає як на ефективність правоохоронної діяльності, так і на рівень довіри суспільства. В сучасних умовах зростаючих загроз, таких як насильство, тероризм та організована злочинність, належне регулювання цього питання є ключовим для забезпечення безпеки. Теоретико-правові підходи базуються на принципах законності, гуманізму, пропорційності та справедливості. Вони визначають баланс між захистом прав людини і необхідністю застосування сили. Методологічні аспекти охоплюють навчання поліцейських, оцінку ризиків та контроль за використанням зброї, що запобігає зловживанням. Міжнародні стандарти, зокрема Європейська конвенція з прав людини та Конвенція ООН проти тортур, встановлюють межі допустимого застосування сили. Важливими є також етичні та соціальні аспекти, що впливають на імідж поліції та рівень довіри громадян. Для вдосконалення регулювання необхідні зміни у правових нормах, покращення навчальних програм і ефективний контроль за застосуванням зброї. Інтеграція сучасних технологій та адаптація до суспільних змін

сприятиме формуванню гуманної та ефективної системи правоохоронної діяльності.

Одним з основних завдань демократичної правової держави є забезпечення стабільного публічного порядку, що гарантується законом. Загроза безпеці суспільства виникає у випадках, коли окремі особи порушують загальний правопорядок або права інших людей, а також діють всупереч загальновизнаним правовим принципам. Основною метою поліції є запобігання таким загрозам і забезпечення публічного порядку та безпеки [1, с. 9]. У 2014 році було затверджено Стратегію розвитку органів внутрішніх справ України, яка спрямована на створення поліції європейського зразка, що відповідає міжнародним стандартам і забезпечує захист прав і свобод людини [2]. Реформа МВС мала на меті формування нового, демілітаризованого і деполітизованого правоохоронного органу, орієнтованого на прозорість, взаємодію з населенням та партнерство. Після ухвалення Закону [3]. 2 липня 2015 року в Україні був заснований новий центральний орган виконавчої влади, завданням якого є забезпечення захисту прав і свобод людини, боротьба з кримінальними проявами і підтримка публічної безпеки і порядку.

Процес реформування правоохоронної системи в Україні, зокрема поліції, має на меті не тільки оновлення структури та функціональних обов'язків органів внутрішніх справ, але й адаптацію до сучасних вимог і стандартів. Важливим аспектом цих змін є інтеграція новітніх технологій, вдосконалення процедур контролю та моніторингу, а також підвищення професійної підготовки кадрів. Однією з основних цілей реформ є створення ефективної системи, здатної швидко і адекватно реагувати на виклики сучасного суспільства. Це передбачає не лише вдосконалення технічних засобів і методів роботи поліції, але і розробку нових стратегій та тактик для забезпечення публічної безпеки. Важливим є також забезпечення високих стандартів професійної етики і відповідальності, що вимагає від правоохоронців не лише дотримання закону, але й уважного ставлення до прав і свобод громадян.

На нашу думку, навчання і професійний розвиток кадрів є важливим елементом реформування правоохоронних органів. Підготовка поліцейських має включати не лише технічні навички, але й розвиток критичного мислення, етичних стандартів і комунікативних здібностей. Програми

навчання повинні бути адаптовані до сучасних умов і враховувати різноманітні аспекти, такі як управління конфліктами, психологічна підготовка і правові знання.

Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію», завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах: забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидії злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [3].

У наукових дослідженнях в області адміністративного права відзначається, що адміністративна діяльність поліції, як було зазначено в попередньому розділі дисертаційного дослідження, реалізується через використання методів переконання та примусу, які є універсальними засобами державного управління. М.В. Ковалій та З.Р. Кісіль стверджують, що методи адміністративної діяльності поліції слід розглядати як цілеспрямовані способи поведінки, які складають набір дій і засобів, що повторюються і спрямовані на досягнення мети охорони громадського порядку та безпеки [4, с. 26]. Згідно з авторитетними джерелами загальної частини посібника «Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ», методами адміністративної діяльності є ті засоби, прийоми і способи, що визначені адміністративно-правовими нормами і які використовуються поліцією для впливу на суспільні відносини з метою реалізації своїх правоохоронних завдань і функцій [5, с. 70–71].

Методи адміністративної діяльності поліції включають різноманітні інструменти та техніки, що дозволяють їй ефективно виконувати свої завдання. Зокрема, ці методи можуть включати адміністративний контроль, превентивні заходи, а також оперативні та розшукові дії, які використовуються для запобігання правопорушенням і забезпечення правопорядку.

Аналізуючи методи адміністративно-правової діяльності поліції як сукупність адміністративно-правових засобів, важливо звернути увагу на визначення терміна «засіб» в тлумачних словниках української мови [6, с. 326; 7, с. 99]. Згідно з цими словниками, «засіб» розуміється як прийом, спосіб або спеціальна дія, яка дозволяє здійснити певну діяльність або досягти певної мети; це може бути також знаряддя або

предмет, що складає сукупність пристроїв для реалізації конкретних завдань. Виходячи з цього визначення, терміни «засіб», «спосіб» та «прийом» є синонімами, що вказують на можливість застосування певних заходів, які впливають на суспільні відносини. Згідно з думкою В.О.Іванцова та К.О.Чишка [8, с. 162], взаємозв'язок між цими поняттями виявляється в тому, що «методи» є сукупністю «засобів», які реалізуються через конкретні «заходи».

Висновки. У контексті застосування вогнепальної зброї поліцейськими, ці методи набувають особливої важливості, оскільки вогнепальна зброя є крайнім заходом, який застосовується тільки у випадках, коли інші методи не є адекватними або не можуть забезпечити необхідний рівень безпеки. Розглядаючи методи адміністративно-правової діяльності в контексті вогнепальної зброї, на нашу думку, важливо підкреслити кілька ключових аспектів: 1. Визначення обґрунтованих причин для застосування. Методи адміністративно-правової діяльності, що стосуються використання вогнепальної зброї, включають детальні інструкції та норми, які визначають обґрунтованість і допустимість її застосування. Це передбачає необхідність наявності конкретних обставин, які виправдовують використання зброї, таких як загроза життю або серйозному здоров'ю громадян чи правоохоронців; 2. Система навчання і підготовки. Застосування вогнепальної зброї вимагає від поліцейських високого рівня підготовки і тренування. Навчання включає не тільки технічні навички використання зброї, але й психологічну підготовку для управління стресовими ситуаціями. Це допомагає забезпечити, що поліцейські можуть ефективно і безпечно застосовувати зброю лише у випадках крайньої необхідності; 3. Нормативно-правове регулювання і контроль. Ефективне застосування вогнепальної зброї неможливе без належного нормативно-правового регулювання і контролю. Це включає розроблення чітких правил і процедур, які регулюють, коли і як може бути використана зброя. Важливо також забезпечити ефективний механізм контролю і нагляду, щоб уникнути зловживань і порушень прав людини; 4. Оцінка ефективності і відповідальності. Після кожного випадку застосування вогнепальної зброї проводиться ретельна оцінка ефективності та правомірності дій поліцейських. Це включає розслідування обставин інциденту, аналіз відповідності дій правовим нормам і визначення можли-

вих наслідків. Важливо забезпечити високий рівень прозорості і відповідальності, щоб підтримувати довіру громадськості до правоохоронних органів; 5. Реформи і вдосконалення. З метою покращення практики застосування вогнепальної зброї необхідно впроваджувати реформи, що передбачають вдосконалення законодавства і процедур, інтеграцію новітніх технологій для моніторингу і контролю, а також постійне оновлення навчальних програм для поліцейських. Це сприятиме підвищенню ефективності та безпеки у використанні вогнепальної зброї; 6. Прозорість і комунікація з громадськістю. Для забезпечення довіри громадськості важливо підтримувати відкритість у питанні застосування вогнепальної зброї. Це може включати публікацію звітів про інциденти, проведення громадських консультацій і забезпечення доступу до інформації про процедури і правила, що регулюють застосування зброї. Загалом, правильне розуміння і застосування методів адміністративно-правової діяльності, що стосуються використання вогнепальної зброї, є критично важливим для забезпечення балансу між ефективною охороною публічного порядку і дотриманням прав і свобод громадян.

Забезпечення правопорядку та громадської безпеки є однією з ключових функцій Національної поліції України, а питання застосування вогнепальної зброї залишається однією з найскладніших та найбільш дискусійних сфер її діяльності. Аналіз нормативно-правових актів та практики їх реалізації свідчить про існування низки проблем, пов'язаних із регламентацією та імплементацією норм щодо використання зброї. Відсутність єдиної методології оцінки правомірності застосування сили, недостатня деталізація принципу пропорційності та неоднозначність судової практики створюють правову невизначеність як для громадян, так і для правоохоронців. Для підвищення ефективності регулювання цієї сфери необхідно вдосконалити національне законодавство шляхом більш чіткої деталізації підстав та меж застосування вогнепальної зброї, а також гармонізації його положень із міжнародними стандартами. Важливим напрямом удосконалення є запровадження ефективних механізмів контролю та моніторингу правомірності дій правоохоронців, що сприятиме забезпеченню прозорості та підзвітності правоохоронної системи. Ключову роль відіграє підвищення рівня професійної підготовки поліцейських, включно з тактико-юридичними аспектами використання зброї, форму-

ванням навичок управління конфліктними ситуаціями та дотриманням етичних стандартів. Запровадження сучасних технологій та інноваційних методик навчання, зокрема використання симуляційних тренінгів та аналітичних систем оцінки ризиків, дозволить підвищити рівень підготовленості поліцейських до екстремальних ситуацій.

Література

1. Лошицький М. В. Теоретико-правові засади адміністративнополіцейської діяльності держави: монографія Київ : «МП Леся», 2014. 365 с.
2. Питання реформування органів внутрішніх справ України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2014 р. № 1118-р. *Урядовий кур'єр*. 2014. № 230.
3. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
4. Адміністративна діяльність: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. М. В. Ковалів, З. Р. Кісіль, Д. П. Калаянов та ін. К. : Права єдність, 2009. 432 с.
5. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ. Загальна частина / за заг. ред. О. П. Рябченко. – Харків : ХНУВС, 2009. 256 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ Перун, 2003, 1440 с.
7. Новий тлумачний словник української мови. 42000 слів: у 3 т. / уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпущко. 2-е вид., виправ. К. : Аконіт, 2001. Т. 1: А-К. 2001. 880 с.
8. Іванцов В. О., Чишко К. О. характеристика поліцейських заходів крізь призму методів адміністративної діяльності поліції. *Процес модернізації системи державного управління: конституційний, адміністративний та фінансовий аспекти*: колективна монографія / за заг. ред. А. С. Нестеренко. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. 528 с.